

УДК 911.3

Бобровицький Анатолій Всеволодович,
кандидат географічних наук

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: temsweden@gmail.com

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ЧУТЛИВІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР

Мета. У дослідженні розкривається еволюція інтеграційного процесу з давньо історичних часів до сучасності з врахуванням мотивації цього процесу за історичний час.

Методика. Автором використовувались такі методи як історичний аналіз, порівняльний аналіз теорій економічної інтеграції та аналіз формування інтеграційних регіональних утворень, порівняльний аналіз різних шкіл вивчення інтеграційних процесів. Зокрема використано як приклад етапність розвитку та формування Європейського Союзу.

Результати. Розглядалися інтеграційні процеси з токи зору їх загальної ефективності. В процесі дослідження виявлено таке поняття як рівень ефективної інтеграції, що є вищою точкою в інтеграційному процесі і, після, якої починаються дезінтеграційні процеси.

Наукова новизна. Використання наукових підходів в плануванні розвитку держав та територій за врахування фактора рівня ефективної інтеграції дозволить здійснювати вказані процеси ефективно, оптимально витратно та без наближення до зони ризиків дезінтеграції, а значить, сприятиме сталому розвитку територій.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при імplementації положень Угоди про асоціацію України є Європейським Союзом.

Ключові слова: інтеграція, теорія економічної інтеграції, рівень ефективності інтеграції, сталий розвиток

УДК 911.3

Бобровицький Анатолій Всеволодович,
кандидат географічних наук

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина
e-mail: temsweden@gmail.com

ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ИНТЕГРАЦИИ В МИРОВОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО

Цель. В исследовании раскрывается эволюция интеграционного процесса с древне исторических времен до настоящего времени с учетом изменений мотивации данного процесса за исторический период.

Методика. Автором использовались методы исторического анализа, сравнительного анализа теорий экономической интеграции и анализ формирования интеграционных региональных образований, сравнительный анализ разных школ

изучения интеграционных процессов. В качестве примера использовано исследование этапов развития и формирования Европейского Союза.

Результаты. В процессе исследования выявлено такое понятие как уровень эффективности интеграции, которая является наивысшей точкой в интеграционном процессе и, после которой, дезинтеграционные процессы преобладают над интеграционными.

Научная новизна. Использование научных подходов в планировании развития государств и территорий с учетом фактора эффективности интеграционного процесса позволит осуществлять указанные действия и эффективно и принимать соответствующие решения без приближения к зоне риска дезинтеграции, а значит, будет положительно влиять на устойчивые развития территорий.

Практическое значение. Результаты исследования могут быть использованы в процессе имплементации Договора об ассоциации Украины и Европейского Союза

Ключевые слова: интеграция, теория экономической интеграции, уровень эффективности интеграционного процесса, устойчивое развитие.

UDC 911.3

Bobrovytskyi Anatolii Vsevolodovich,
Candidate of Geography Sciences

Taras Shevchenko National University of
Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: temsweden@gmail.com

SOCIO-GEOGRAPHIC NATURE OF INTERGRATION IN GLOBAL GEOGRAPHIC SPACE

Goal. The study revealed the evolution of the integration process with ancient historical times to the present, taking into account the motivation of this process by historical time.

Methodology. The author used methods such as historical analysis, comparative analysis of theories of economic integration and analysis of formation of regional integration structures, comparative analysis of different schools studying integration processes. Specifically used as an example of stages of development and formation of the European Union.

Results. The focus was on the integration process of the current of their overall effectiveness. The study found the notion of effective integration level, which is the highest point in the integration process and after, which begin disintegration processes.

Scientific innovation. Using scientific approaches in the planning of states and territories by measuring the extent of effective integration will allow for the following processes efficiently and optimally without costly approach to risk zone disintegration, and thus contribute to sustainable territorial development

Practical value. Research result can be useful in the process of implementation of Association Agreement between European Union and Ukraine

Key words: integration, the theory of economic integration, notion of effective integration, sustainable development

Постановка проблеми. Питання ефективності, мотивації та результатів інтеграційних процесів не були предметом географічних, історичних та економічних досліджень. В працях географів та фахівців суміжних сфер досліджувався процес інтеграції, його стадії. Практично не проводились дослідження щодо визначення максимально можливого рівня

інтеграційних процесів та зворотного впливу інтеграції на стан його суб'єктів. Саме дослідження цих питань є ключовою проблемою даної публікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільшу зацікавленість у науковців викликали форми та причини інтеграції, а також можливість та наслідки інтеграційних процесів країн з однаковим рівнем розвитку та країн з різними рівнями розвитку. Питання про рівень інтеграції є предметом досліджень учених США – Бела Баласса (1961); Альбертін Глорія А. (1968), Ліпслі К.Г (1960); Хосні Арм Садек (2103), Європи Ф. Тоумас (2010), РФ – Кіреєв (2008), А.Вельямінов (2013) та інших країн.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. В деяких публікаціях автори наводять класифікації Б.Баласса навіть без посилання на авторство останнього. Автори обмежуються удосконаленням існуючих класифікацій та достойною увагою опису інтеграційних утворень без аналізу сутності кожного з етапів та потенційних наслідків. Однак не отримало відображення питання прогнозування розвитку у разі досягнення найвищого рівня – повної економічної інтеграції [Б.Баласса . 1961 рік (B.Balassa, 1961)]. З іншої точки зору найвищий рівень інтеграції як її відсутність несе загрози суспільно-територіальним утворенням, що мають спільні кордони та розташовані в межах того самого географічного регіону.

Цілі. Дослідження різних рівнів інтеграційних процесів з огляду на причини їх виникнення та впливу на розвиток окремих учасників, включаючи дослідження таких понять як компактність розміщення учасників інтеграційних об'єднань (сусідське положення спільне та/або однакове економіко-географічне положення), відповідність рівнів соціального та економічного розвитку учасників та спільні проблеми та спільність завдань по подоланню існуючих проблем (розвиток спільних ринків, товарів та послуг, спільне вирішення капіталоемких та фондоємких проблем на спільній території).

Поняття – інтеграція, що у перекладі з латині значить поєднання має тривалу історію та поєднання з словом економічна. Оскільки предметом суспільної географії є дослідження суспільних утворень, розміщених на певних територіях, то інтеграція (економічна інтеграція) є поєднанням територій через розвиток економічних, соціальних, політичних та інших зав'язків між територіями, що є суспільно-територіальними утвореннями. Історія поняття сягає сивої давнини, коли для виживання групи первісних людей об'єднувались в племена для захисту дітей і жінок, спільного полювання на тварин, що були значно сильнішими за людину. В таких групах людей утворились ієрархії та почали розвиватись зачатки спеціалізації, оскільки в племені, як правило, кожен займався тим, що він краще умів та що необхідно для забезпечення життя племені.

Більш високою організаційною структурою стало суспільне утворення, яке усвідомило свою єдність з територією, на якій воно

проживає. Усвідомленні необхідності захисту території (ареалу розповсюдження тварин та рослин, що забезпечували існування племені, джерела води тощо) привело до структурування суспільного утворення у залежності від потреб його мешканців.

Черговим етапом інтеграції суспільних утворень стало розвиток землеробства та скотарства, що прямо пов'язало існування суспільного утворення з конкретною територією, кочовий спосіб існування таких утворень перетворився в осілий. При цьому ареали існування таких суспільних утворень напряму залежали від географічних чинників – природно-кліматичних умов та ресурсів а концентрація населення в таких ареалах була пов'язана з просторовою конфігурацією природно-географічних факторів, що означає чим нерівномірне в територіальному відношенні розміщені природні ресурси, чим більша диференціація природних умов на території тим більшою концентрацією характеризуються місця з високим рівнем концентрації населення та суспільного життя. Рівномірність розміщення в просторовому відношенні ресурсів та умов для проживання призводило до дисперсного заселення території, оскільки чинник – об'єднання заради виживання на такій території був відсутній.

Таким чином нерівномірність розміщення природних ресурсів та концентрація їх в небагатьох місцях на окремі території призводила до концентрації населення та до об'єднання навколо таких «точок концентрації» заради виживання. Вища чисельність населення в точках концентрації призвела не лише до суспільної організації але й до швидкого зростання численності та браку ресурсів для проживання відповідної чисельності населення в суспільно-територіальному утворенні. Відсутність ресурсів для проживання та перенаселеність призводила до необхідності освоєння нових територій та розширення джерел для існування існуючого суспільно-територіального утворення. Сильні та перенаселені утворення підкоряли менші, або слабші утворення інтегруючи.

Іншим чином відбувався розвиток на територіях з рівномірним розміщенням природних ресурсів та однорідним природними умовами. Відсутність необхідності концентрації та розвитку суспільно-територіальних утворень не забезпечувала безпеку таких територій від зовнішніх посягань. Лише часті завоювання іншими суспільно-територіальними формуваннями викликали потребу суспільно-територіальних утворень, але це сталося на більш пізніх етапах розвитку, оскільки основною необхідністю таких утворень стала необхідність захисту території від зовнішніх посягань та забезпечення безпеки територій. На основі цього почали формуватися ієрархічні зв'язки.

Наступним етапом розвитку суспільно-територіальних утворень став обмін, який пізніше перетворився в торгівлю. Обмін виник тоді, коли суспільно-територіальні утворення добували або виробляли чогось більше ніж споживали самі, але не мали певних предметів (чи не виробляли) що

мали сусідні території в силу відсутності відповідних природно-кліматичних умов чи відсутності відповідних природних ресурсів.

Натуральний обмін, а потім, торгівля стали рушійними силами розвитку зав'язків між окремими територіями та суспільно-територіальними утвореннями. Саме торгівля стала фактором поєднання територій, суспільно-територіальних утворень та основою розвитку інтеграції. Рушійною силою інтеграційних процесів стали; нерівномірність розміщення природних ресурсів на території; відмінність природно-кліматичних умов, різниця в географічному положенні територій, відмінність типів розселення та рівень осілости населення. Такі фактори слід віднести до первинних, що мали ключове значення на ранніх стадіях історичного розвитку людства.

З розвитком продуктивних сил та виробництва на процес інтеграції впливають більш складні процеси всередині суспільно-територіальних утворень, оскільки система зав'язків у суспільстві та взаємозв'язки між територіями формувались на політичних, економічних та безпекових принципах. Окрім головних факторів слід виділити також соціальні, ментальні етнічні та релігійні.

Даний етап розвитку людства характеризується існуванням суспільно-територіальних утворень у вигляді держави – населення що проживає на певній території об'єднане системою ієрархічних та економічних зав'язків, мовою (мовами) та спільним використанням природно-ресурсного потенціалу територій на якій утворена дана держава. Окрім того населення держави об'єднують спільна суспільна мораль, релігія (релігії) та потреби захисту громадян від зовнішніх посягань. З ростом держави та розвитком продуктивних сил зростають потреби держави, що можуть не задовольнятися внутрішніми ресурсами та веде до розширення впливу існуючої держави на сусідні території або держави. Такий вплив здійснювався певним чином: шляхом силового приєднання сусідніх держав з метою отримання доступу до природних ресурсів та багатств сусідньої держави або шляхом об'єднання двох і більше держав для захисту від зовнішніх ворогів та для вирішення економічних питань.

Ілюстрацією першого напрямку є утворення імперій – завоювання сусідніх держав та перетворення їх в частину однієї держави. З розвитком продуктивних сил і транспорту зокрема масштаби цього процесу набували глобального характеру. Перші імперії, як правило, утворювались шляхом завоювання сусідських держав. А сама імперія була територіально компактною. Метрополія безпосередньо межувала з колоніальними володіннями. Прикладами таких імперій можна назвати Візантійську Імперію, Римську Імперію, Османську Імперію, Російську імперію.

Розвиток продуктивних сил та різниця в економічному розвитку між колоніями і метрополіями утворили дисперсні імперії з метрополією, як правило на європейському континенті та колоніями, розміщеними по усій планеті. Прикладами таких територіальних утворень з жорсткою

залежністю – економічною, політичною та військовою від метрополії були Британська, Французька, Голландська, Німецька імперії.

Вони є класичними прикладами розвитку інтеграційних процесів в стародавньому світі, в середні віки та новій історії. Така форма інтеграції носила силовий характер, але по свої суті була соціальною та економічною, оскільки після колонізації в на нових територіях встановлювались системи взаємовідносин, що панували в метрополії. Оскільки метрополія знаходилась на більш високому рівні розвитку, то досягнення впроваджувались на колонізованих територіях, Такий період в розвитку інтеграції слід назвати класичним силовим типом.

У новітній історії формування інтеграційних утворень продовжувалось шляхом силового захоплення одних державних утворень іншими. Але в силу зростання конкуренції між розвиненими економіками, що були територіально сконцентровані в межах Європейського континенту відбулося послаблення метрополій. Початок ХХ ст. ознаменувався переходом економічної конкуренції у військове протистояння. Почалася Перша світова війна, наслідком якої стало посилення процесів політичної та економічної дезінтеграції в світі та розпад сучасної колоніальної системи. У результаті Першої світової війни утворилася біполярна глобальна економічна система, що базувалась на різних ідеологіях та економічних принципах. Економічна конкуренція між двома системами викликала глобальну економічну кризу, в результаті якої швидко формувались два тоталітарні утворення, що прагнули переділу світової економіки та встановлення нового економічного порядку.

Цей період характеризується спробами встановлення правил та відносин на глобальному рівні – була утворена Ліга націй, що не відіграла потрібної ролі у створенні системи світових економічних відносин та правил, а прагнення Третього Рейху та СРСР до світового господарства призвело до II Світової війни, в результаті якої протистояння двох економічних систем лише поглибилось. Економічна конкуренція перетворилась в протистояння військово-промислових комплексів та до зростання глобальної загрози фізичного знищення людства. Шляхом військового та політичного впливу була утворена система держав з різними ідеологіями та різними принципами функціонування економік.

В результаті II Світової війни були утворені глобальні інституції метою яких мало стати формування світового порядку, у тому числі світового економічного порядку та системи міждержавних відносин у різних сферах життя. Такими інституціями стали: Організація Об'єднаних Націй – політична структура для регулювання міждержавних та регіональних відносин (Україна була однією з країн засновниць даної організації). Для регулювання рівнів економічного розвитку країн світу та допомоги у вирішенні економічних питань на каїновому рівні було утворено Міжнародний валютний фонд, Групу організацій Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Банк міжнародних розрахунків, Світової

Організації Торгівлі та інші організації, що регулюють відносини на міждержавному та галузевому рівнях. З цього часу починається формування світової економічної системи, як системи.

Події 90-х років XIX ст. перетворили біполярний світ в конкурентний та багатополарний. Це пов'язано з розпадом так званої «соціалістичної системи» та перемогою ринкової економічної системи.

Однак протягом усього періоду після закінчення II Світової війни продовжувались пошуки щодо удосконалення взаємодії економік різних країн, використання досягнень одних країн для розвитку інших, збільшення ринків від національних до регіональних і глобальних. Найбільш успішними були такі інтеграційні процеси на Європейському континенті. Були утворені Союз вугілля та сталі, Союз співробітництва у галузі освоєння атомної енергії та Європейські економічні співтовариства. Необхідністю такого об'єднання стало зростання конкуренції у галузі металургії та вуглевидобування та освоєння атомної енергії, тому 6 Європейських країн підписали відповідні угоди щодо об'єднання своїх зусиль у розвитку цих галузей. Окрім того надзвичайно важливим для цієї групи країн було розширення ринків збуту своєї продукції шляхом їх об'єднання. Початок взаємодії європейських країн щодо економічного співробітництва для забезпечення прискореного розвитку та конкуренції. Саме до цього часу відноситься розробка теоретичних основ інтеграції та фактори її розвитку. Основною працею, що відноситься у часовому вимірі до цього періоду належить монографія Бела Баласси (Bela Balassa) «Теорія економічної інтеграції» (1961 р.), у якій висвітлено стадії економічної інтеграції та дано визначення економічної інтеграції як «заборона дискримінації в межах одного регіону». У відповідності до формулювання Кахнерта et al [Kahnert et al 1969] економічною інтеграцією є «процес прогресивного усунення бар'єрів, що існують на державних кордонах»

Чимало дослідників давали своє визначення інтеграції. Серед них можна виділити визначення Махлупа [Machlup 1977] як процес об'єднання окремих економік в єдиний економічний регіон». У перекладі з латинської слово «інтеграція» значить поєднання розрізнених частин в єдине ціле. Саме визначення інтеграції є ключовим для розуміння процесу та для аналізу його наслідків.

У відповідності до стадій інтеграції за Б.Баласою Європейський Союз є найбільш організованим та структурованим інтеграційним утворенням, взірцем для розвитку аналогічних регіональних утворень. Але слід зауважити, що в монографії Б.Баласси не проаналізовано межі інтеграції чи підходи до їх визначення з метою прогнозування ефективності інтеграційних процесів. Найбільшим досягненням праць Б.Баласси є вибудовані логічні зв'язки між інтеграційними процесами за стадіями розвитку з врахуванням об'єктивного суспільно-економічного розвитку, що базуються на певних історичних передумовах та необхідності подолання конкуренції, об'єднанні зусиль декількох країн в реалізації

глобальних високотехнологічних проектів (наприклад освоєння атомної енергії як джерела масової та відносно дешевої енергії).

Слід відзначити, що економічний розвиток країн, що були ініціаторами формування спільних ринків та спільного виконання глобальних проектів, перебував на приблизно однаковому рівні. Тобто, інтеграційні процеси стали необхідними і можливими між країнами що знаходяться на приблизно однаковому рівні розвитку. Що це означає? З нашої точки зору рівномірність розвитку країн значно знижує ризики домінування однієї чи кількох країн у такому об'єднанні, а значить, до фактичної нерівноправності усередині об'єднання. Інтеграційна група країн у Європі почала процеси взаємодії у сферах найбільш чутливих для кожного із учасників, а саме: вугілля та сталь та атомна енергетика.

П'ятдесяти-шістдесяті роки ХХ ст. характеризувались перевиробництвом чорних металів та пов'язаних з металургією вугільною промисловістю у зв'язку з нарощуванням виробництва металургійної продукції у США, Японії та СРСР та збільшенням видобутку вугілля в Австралії, Південно-Африканській Республіці. Для підвищення конкурентоздатності металургійної промисловості та вугільних галузей країни об'єднали свої зусилля створивши в першу чергу спільний ринок для вказаної продукції, та забезпечивши його захист від зовнішньої конкуренції а також об'єднавши зусилля на впровадження технологій для зниження витрат на виробництва у металургійній промисловості для виходу на ринки третіх країн.

Проблеми з енергозабезпеченням та відкриття можливостей атомної використання змусили компактна розміщені країни Європи об'єднати зусилля на впровадження капіталоемких технологій для спільного забезпечення країн тепловою та еклєктичною енергією. Таке об'єднання дозволило прискорити розвиток наукоємних галузей та розвиток економік країн учасниць взагалі.

Формування системи взаємовідносин у базових галузях викликало необхідність удосконалення системи взаємовідносин у багатьох інших сферах, зокрема у фінансовій, тарифоутворенні, вільному пересуванні трудових ресурсів для забезпечення реалізації глобальних проектів та обслуговуючих галузей економік. Така необхідність викликала укладення угоди про формування Європейських економічних співтовариств. В результаті чого почались процеси по координації системи норм і правил функціонування економік країн учасниць.

У зв'язку з тим що європейські економічні співтовариства формувались як відкрита системі до нього поетапно почали приєднуватись країни Європи для забезпечення власних можливостей розвитку та збільшення відкритого ринку товарів та послуг для економік своїх країн. У результаті цього на території Європейського континенту утворилося найбільш інтегроване у світі міжкраїнове об'єднання у якому органічно поєднуються переваги індивідуального розвитку кожного учасника та

можливості одного з найбільших та най динамічніших у світі ринків товарів та послуг. Вказане вище відноситься до внутрішніх переваг.

Однак слід відзначити і глобальні переваги такого об'єднання. Це насамперед спільна зовнішня економічна політика щодо захисту торгових та економічних інтересів у конкуренції з іншими світовими центрами економічного розвитку – країни НАФТА, країни Південно-Східної Азії, Китайською Народною Республікою. Окрім членства кожної з країн Європейського Союзу у Світовій Організації Торгівлі, вони спільно вирішують регіональні та глобальні екологічні проблеми, власні соціальні проблеми та проблеми розвитку.

Інтеграційні процеси всередині Європейського Союзу досягли рівня при якому об'єднання країн функціонує у найбільш збалансованому режимі, що значить: функціонування наднаціональних інституцій органічно поєднується та доповнюється функціонуванням державних інституцій національного рівня, а розміри та географічне положення країн-членів Європейського Союзу найбільш оптимально забезпечує розвиток їх економік.

Серйозними викликами для існування Європейського Союзу є подальший рівень інтеграції економік та суспільного життя, що супроводжуватиметься створенням наднаціональних органів управління та втратою суверенності країнами об'єднання, про що свідчить неоднозначна реакція населення країн ЄС на спробу підготовки на прийняття єдиної конституції. Подальша інтеграція всередині Європейського Союзу може змінити центробіжні тенденції на відцентрові та загострити існуючі економічні, історичні та політичні протиріччя всередині інтеграційного об'єднання аж до його руйнування.

У зв'язку з цим повертаючись до класифікації рівнів інтеграційного взаємодії на рівні повної економічної та політичної інтеграції (Б.Баласса, 1961) слід зауважити гіпотетичність на неможливість досягнення даного рівня інтеграційної взаємодій у міждержавних утвореннях. Оскільки втрата суверенітету та національно автентичності породжує бажання до виділення і відокремлення, незважаючи на усі переваги сталого розвитку та стабільності розвитку в регіоні. Варто стверджувати, що надмірний рівень інтегрованості є загрозою для інтеграційних процесів.

Прикладом гіперінтегрованості може бути розпад СРСР та «соціалістичний табір!», що практично перетворився в централізоване командне моносоціальне утворення з регламентованим економічним життям.

Визначення максимально допустимого рівня інтегрованості є однією з найважливіших проблем існування інтеграційних багато державних мультиціональних утворень. Іншою важливою проблемою таких об'єднань є їх керованість, особливо стосовно багатомовних багатокультурних утворень, що знаходились на момент утворення на різних рівнях економічного розвитку.

Серед інших інтеграційних об'єднань, що починають свою історію після Другої Світової Війни слід визначити об'єднання країн Північної Америки- НАФТА, що складається з США, Канади та Мексики; об'єднання країн Південно-східної Азії – АСЕАН (шість найрозвиненіших країн цього регіону); Латиноамериканська асоціація інтеграції – ЛАІ (до складу входять 1 країн Латинської Америки); Південно африканське товариство розвитку – САДЖ (до складу входять 1 країн); Рада арабської економічної єдності – РАЕЄ (до складу входить 12 країн).

Основною причиною створення регіональних інтеграційних об'єднань є подолання бар'єрів у торгівлі між країнами. За даними Світової Організації Торгівлі усього в світі з моменту існування ГАТТ а потім СОТ було підписано понад 70 міждержавних багатосторонніх договорів серед яких діючими є понад 40. Це означає що здійснюються активні процеси інтеграції країн щодо подолання міждержавних торговельних бар'єрів та спрощення торговельних відносин. Використовуючи суспільно-географічні підходи до формування таких торговельно-інтеграційних об'єднань варто відзначити їх географічну прив'язку до одного материка або частини материка, узбережжя океану або частини світу.

Прагнення кожного з митних та торговельних союзів поглиблювати взаємне співробітництво є позитивним, оскільки впливає на прискорення економічного розвитку, поглиблення географічного поділу праці та знижує чутливість економік до циклічності розвитку ринкових економік.

Висновки. Еволюція розвитку процесів взаємодії територіальних утворень (пізніше суспільно-територіальних) свідчить про необхідність такої взаємодії шляхом інтеграції економічного, соціального та інших сфер життя. Лише товарообмін між територіями (країнами, материками) є рушійною силою. Така взаємодія між окремими твореннями є процесом інтеграції. Даний процес є постійним незавершеним та поступальними. Інтеграційні процеси в останні десятиліття характеризуються прискореними темпами та структурованістю і послідовністю. Спостерігається досягнення найвищого рівня інтегрованості у відповідності до розробок теорій економічної інтеграції, що веде до ризиків нівелювання національної, природної та країнової різноманітності та може призвести до зворотних процесів - дезінтеграції та повернення непрогнозованого та не передбачуваному шляху розвитку територій, тому вкрай важливим є визначення найвищого ефективного рівня інтеграції та питання наступної гармонізації відносин у таких інтеграційних об'єднаннях. Аналогічні проблеми можуть стати головними викликами для глобальних інтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1.Костюнина Г.М. Интеграционные объединения мира / Г.М. Костюнина, Н.Н. Ливенцев // Мировая экономика и мировые экономические отношения // Под редакцией А.С.Булатова и Н.Н.Ливенцева, - Москва, Магистр, 2008

2. Вельяминов А. Региональная интеграция в условиях глобализации // *Обозреватель* / 2/20/2013, Москва, с- 43 – 57
3. Киреев А.П. Международная экономическая интеграция. Москва. Норма, 2008 с.18
4. Синцеров Л.М. Глобальная интеграция за 150 лет. Пространственные структуры мирового хозяйства.//Под редакцией Н.С. Мироненко, Москва, Пресс-Соло, 2009
5. Ballassa, Bela, *The Theory of Economic Integration*, Homewood, Illinois, Richard D. Irvin, 1961 ,
6. Albertin, Giogia, *Regionalism or Multilateralism. A Political Economy Choice*. IMF Working Paper WP/08/65, Washington D.C., International Monetary Fund 1968.
7. Lipsey, R. G., *The Theory of Custom Unions: A General Survey: The Economic Journal*, 1960 pp. 496 – 513
8. Levy, Philip I., *A Political-economic analysis of free-trade agreements*, *The American Economic Review* 87 (4) pp. 506 – 519
9. Hosney Arm Sadek, *Theories of Economic Integration: The Survey of Economic and Political Literature*, // *International Journal of Economy, Management and Social sciences*, 2(5) May 2013, pp. 133 – 155
10. Forsberg Tuomas, *Integration Theories, Theory Development and European Security and Defense Policy*// Paper presented at the Fifth Pan-European Conference on EU Politics, 23-26 June, 2010, Porto, Portugal

Список использованных источников:

- 1.Костюнина Г.М. Интеграционные объединения мира / Г.М. Костюнина, Н.Н. Ливенцев // *Мировая экономика и мировые экономические отношения* // Под редакцией А.С.Булатова и Н.Н.Ливенцева, - Москва, Магистр, 2008
2. Вельяминов А. Региональная интеграция в условиях глобализации // *Обозреватель* / 2/20/2013, Москва, с- 43 – 57
3. Киреев А.П. Международная экономическая интеграция. Москва. Норма, 2008 с.18
4. Синцеров Л.М. Глобальная интеграция за 150 лет. Пространственные структуры мирового хозяйства.//Под редакцией Н.С. Мироненко, Москва, Пресс-Соло, 2009
5. Ballassa, Bela, *The Theory of Economic Integration*, Homewood, Illinois, Richard D. Irvin, 1961 ,
6. Albertin, Giogia, *Regionalism or Multilateralism. A Political Economy Choice*. IMF Working Paper WP/08/65, Washington D.C., International Monetary Fund 1968.
7. Lipsey, R. G., *The Theory of Custom Unions: A General Survey: The Economic Journal*, 1960 pp. 496 – 513
8. Levy, Philip I., *A Political-economic analysis of free-trade agreements*, *The American Economic Review* 87 (4) pp. 506 – 519
9. Hosney Arm Sadek, *Theories of Economic Integration: The Survey of Economic and Political Literature*, // *International Journal of Economy, Management and Social sciences*, 2(5) May 2013, pp. 133 – 155
10. Forsberg Tuomas, *Integration Theories, Theory Development and European Security and Defense Policy*// Paper presented at the Fifth Pan-European Conference on EU Politics, 23-26 June, 2010, Porto, Portugal

References:

1. Kostyunina GM *Integration associations of the world* / GM Kostyunina, NN Liventsev // *World Economy and International Economic Relations* // Edited A.S.Bulatova and N.N.Liventseva - Moscow, Masters Degree, 2008
2. Velyaminov A. *Regional integration in the context of globalization* // *Browser* / 2/20/2013, Moscow, St. 43 - 57
3. Kireev A.P. *International economic integration*. Moscow. Norma, 2008 p.18
4. Sintserov L.M. *Global integration for 150 years. The spatial structure of the world economy* .// Edited by NS Mironenko, Moscow, Press Solo 2009

5. Ballassa, Bela, *The Theory of Economic Integration*, Homewood, Illinois, Richard D. Irvin, 1961 ,
6. Albertin, Giogia, *Regionalism or Multilateralism. A Political Economy Choice*. IMF Working Paper WP/08/65, Washington D.C., International Monetary Fund 1968.
7. Lipsey, R. G., *The Theory of Custom Unions: A General Survey*: *The Economic Journal*, 1960 pp. 496 – 513
8. Levy, Philip I., *A Political-economic analysis of free-trade agreements*, *The American Economic Review* 87 (4) pp. 506 – 519
9. Hosney Arm Sadek, *Theories of Economic Integration: The Survey of Economic and Political Literature*, // *International Journal of Economy, Management and Social sciences*, 2(5) May 2013, pp. 133 – 155
10. Forsberg Tuomas, *Integration Theories, Theory Development and European Security and Defense Policy*// Paper presented at the Fifth Pan-European Conference on EU Politics, 23-26 June, 2010, Porto, Portugal